

**ÂŞIK ÂGÂHÎ'NİN
SEHER VAKTİ ÇALDIM YÂRİN KAPISIN
MATLALI MANZÛMESİ ÜZERİNE SEYYÂH-I VATAN ÂLİ ÇELEBÎ'NİN
ŞERHİ**

Ali Yurtgezen

Türkü, halk edebiyatının anonim formlarından biridir. Ancak **bağlama** eşliğinde çalınıp çığırılan her manzumeye halk arasında türkü demek âdet olmuştur. Bağlamanın Alevî-Bektâşî zümreleriyle özdeşleşen bir saz olması, Sünnî geleneğin bağlamayla icra edilen bütün türlere mesafeli, hatta soğuk durmasına yol açmıştır. Hâlbuki ister Alevî, ister Sünnî meşrepli olsun halktan insanlara hitap eden birçok tarikat; deyiş nefes, nutuk, devriye, ilahi... gibi türleri -nazarî tartışmalara rağmen ekseri bağlamayla nağmelendirmiştir. Dinî-tasavvufî muhtevalı bu söz ve ezgileri bir taraf günah yahut haram yaftasıyla işitme menziline dışına sürerken diğer taraf malzeme yapmış, gülüp oynamalara katık etmiştir.

Türküyü aziz bilmek gerekir. Dinî de olsa, beşerî de olsa, edep çizgisini aşmayan, gönül işi bütün türküler mübarektir. Gönülden kopana hürmetsizlik olmaz.

Türküyü aziz bilmek, türkülere bir müsteşrik yahut müstehlik gibi yaklaşmamaktır.

Türküyü az bilmek, yansıttığı hâli yaşamak, işaret ettiği ufuklara kanatlanmak, sırlarının hakikate ermeye çalışmaktır.

Hakikati araştırmayarak izzetine hâle getirdiğimiz türkülerden biri, “*Seher vakti çaldım yârın kapısını*” diye başlayan meşhur bir deyiş. **Neşet Ertaş**’tan derlenen ve tipik bir **koşma** olan bu türkünün sözleri **Şarkışlalı Âşık Âgâhî**’ye ait. Türkü metninin tamamını ve orijinalini yazı kaynaklardan bulamadık. Muhtelif sanatçılar tarafından daha ziyade iki katası okunan metin TRT arşivinde dört kıta olduğunu tespit ettik. Ancak bu metnin ne kadar sıhhatli ve tam olduğu şüpheli. Zira manzumede bir tarafta “*sürmeli*” kelimesinin anlam zenginliğinden faydalanmadaki ustalık, diğer taraftan “*Nöbeti bekleyen alır keşiğin*” gibi harc-ı âlem söyleyiş, ulaştığımız metnin orijinal olmadığını düşündürüyor. Nitekim manzumenin üçüncü kıtasının ilk mısraı hemen hemen bütün sanatçılar tarafından “*Hep gönüller muradıdır âşığın*” şeklinde okunuyor. Kulağa hoş gelen fakat anlam bakımından son derece tutarsız olan bu mısraın TRT arşivinde “*Şu kevn mekânı tuttu ışığın*” şeklindeki kaydı, metinle ilgili tereddütlerimizi arttırıyor. İcra esnasında mısralardan sonraki “aman” nidaları ile dörtlüklerden sonra tekrarlanan “*Aslanım eller eller / Kokuyor güller güller / Ne bilsin eller eller / Perişan halleri*” sözleri asıl metne beste ve melodinin düzeni içine sonradan yapılan eklemelerdir. Zira asıl manzume 11’li hece ölçüsüyle söylenmişken, bu ilaveler daha ziyade 7’lidir ve bu form koşma tarzına aykırıdır.

Bu manzumeyi önemli kılan asıl unsur, dikkatli gözlerden kaçmayan tasavvufî muhtevalıdır. Muhtemelen bir **nutuk** örneği olan bu manzumenin, **müderresândan Seyâh-ı Vatan Âli Çelebi** isimli bir zat tarafından yapılmış şerhini ele geçirdik şiir metninin verilmediği, sadece açıklamaların yer aldığı bu risaleden anlaşılan o ki **Şarkışlalı Âşık Âgâhî**, bir takım sembollere “**erkân-ı sülûk**”a işaret etmektedir. Ulaşabildiğimiz metnin en doğru olduğunu sandığımız şekil ile şerh risalesinin kısmen sadeleştirilmiş hâlini takdim ediyoruz.

Kapıları sürmeli daha nice türkülerimiz var ki açılıp içeriye **yol vermek için mahrem-i esrârını** beklemektedir.

“METİN

*Seher vakti çaldım yârin kapısın
Baktım yârin kapıları sürmeli
Boş bulmadım otağının yapısın
Çıkageldi bir gözleri sürmeli*

*Açtırdım kapıyı girdim içeri
Aklımı başımdan aldı o peri
Dedim senden buldum hâlis gevheri
Dedi yok yok, bir mehenge sürmeli*

*Şu kevn ü mekânı tuttu ışığın
Nöbeti bekleyen alır keşiğin
Beklemeli o sultanın eşiğin
Günde yüz bin kere yüzler sürmeli*

*Âgâhî karıştır kamı yaş ile
Dost bulunmaz hayâl ile düş ile
Yetilmez menzile bu gidiş ile
Hemen aşk atına binip sürmeli*

Bismillâhirrahmânirrahîm

Saltanatında vezîri de nazîri de olmayan Allah’a (cc) hamd, Peygamber Efendimize (sas) ve ona arka çıkan, yardım eden âline, eshâbına salât ü selâm olsun.

“**Yar**”dan murat, yâr-ı hakîkidir ki, Allah’tır (cc) “**Kapı**” dediği âlem-i melekûtun, âlem-i gaybın, nihayetinde halvet-serây-ı vahdetin eşiğidir; cümlesi bu kapıya çıkar. “Kapıyı çaldım” dediği taleb-i Hakk’tır; harem-i visâle mahrem olmak için ruhsat alma arzusunun ızhârıdır. Velâkin kapı sürmelidir. “**Sürgülü**” dahi derler; bağlıdır, feth-i bâb müyesser olmamıştır. Sûfiye lisanında feth-i bâb ki “kapı açmak” demektir, sülûkta makamları aşmak, lahut ruh müşkillerinin halli manâsınadır. Husûsen leyle-i mirâçtaki bir hâdiseyi telmihan “namaz”a işaretler. Mirâçta Sahib-i Hazret-i Nübüvvet (sas), Cibrîl (as) ile yedinci semânın kapısın çaldıkta, İsmâil nâm meleğin, “Sizden gayrı feth-i bâb’a me’zun değilim.” Dediği mervîdir. Ânınçün Rasûl-i Ekrem’den (sas) gayriye feth-i bâb yoktur. Fakat namaz mü’minin mirâcıdır. Her rek’atte Fâtiha sûresi okumanın bir hikmeti de budur. Fâtiha dahi “feth”ten gelir. “*Cemî-i a’mâle bâb-ı kabûl miftâh-ı salât ile meftun olur ve cânib-i melekûte müteveccih olan dahi feth-i bâbı ânınla bulur.*” denilmiştir.

İmdi, “**çaldım yârin kapısın**” “**seher vakti**” ile gelince, bu “sabah namazı” olur. “Kapıların sürmeli” olup açılmaması, namazdan feyz alamamak, hulûs-i kalbi ve huşû’yu bulamamaktır. Kalbin yumuşaklığına ve inceliğine, Cenab-ı Hakk’a karşı tevazu ve inkiyadına huşû derler. Bazılara göre kalbin huzûr-ı Hakk’ta kıyâmı, bazılara göre de katle bulunan havf-i dâimîdir. İmânın semeresi ve Celâlullah ile hâsıl olan yakînin neticesidir. Efdali, münacat makâmı namazda hâsıl olanıdır. Hâdis’te gelir: “*Namaz ancak huzûr-ı kalpledır*”. Pes namazda mirâç müyesser olmadı, cesedin namazıdır; huşû’dan mahrumdur, kapılar sürmelidir. Öyledir de bir farzın edâsı için seher vakti uyananların, ehl-i gaflete elbette rûçhaniyyeti olmalıdır. Bunun dahi mükâfâtı vardır ki aşağıda gelecektir. Fe-emmâ vakt-i seher, nihâyet-i zulmettir.

“**Otağın yapısı**” âlem-i mülk yahut âlem-i şühût’tur; zamiri “**yâr**”e, yani Allah’a (cc) râcîdir. “**Boş bulamadım**” dediği, sılaya niyetlenenler için dünya gürmetinin vesîle ve vâsıtalardan hâli kılınmadığıdır. Nitekim “**bir gözleri sürmeli çıkagelmiş**”tir.

“**Gözleri sürmeli**” mürşîd-i kâmilidir. Zira mürşîd erbâb-ı nazardır; bakmasını ve görmesini bilir.

“Sürmeli göz”, hem basîretten hem de Hazret-i Peygamber’in (sas) sünnetine ittibâdan kinâyedir. “sürme” gözün görüş kuvvetini attırır ise, kalplerine tahsis kılınan bir “*kuvve-i kudsiyye*” ile de evliya öylece eşyanın hakikatini görür. Basîret, üns-i ilâhî ziyâdesiyle sürmenmiş bir akıldır ki ayanda delil ve bürhâne muhtaç olmaz. İş bu mürşîd-i kâmilin çıkagelmesi bir lûtf-i ilâhidir; vakti tâatin mukâfâtıdır.

“**Açtırdım kapıyı girdim içeri**” dediği, hod be hod açamadığı kapının bir mürşîd-i kâmil marifetiyle açılması, seyr ü sülûkün ibtidâsıdır. Hakkâ ermek için bir rehberin delâlet ve murâkabesinde çıkılan manevî yolculuğa *seyr ü sülûk* derler. Evveli bir şeyhe bağlanıp himmete mazhar olmaktır. “**Aklının başından alınması**”, irâdenin izâlesi olup, bihakkin “*mürîd*” sıfatına nâiliyettir.

İmdi bil ki buraya kadar sülûka ait usulün üç derecesi tamam oldu. Birisi “kast” yahut “niyet”tir. “*çaldım yârin kapısını*” ile tahakkuk etti. Birisi “azim”dir, “*açtırdım kapıyı*” ile tahakkuk etti. Birisi de “irade”dir, “*aklımı başımdan aldı o*” ile tahakkuk etti. Kast ü azm ü irâdeden evvel ayrılık derdine düşmek, bundan da evvel cemâl-i mutlak olan Allâh’ı (cc) bilmek, bundan evvel nefsinin, yani kendini bilmek icap eder. İşte bu “mârifet-i nefis” “seher” ile hâsıl olur. Nefsinin bilen Allâh’ı (cc) bilir; Allâh’ı (cc) bilen O’nu arar. “**Seher**” yakaza hâlidir, uyanıklıktır. Uyanıklıktan murat, ruhen ve kalben gaflette olmamak, nefse ait fesâid ve mâsiyetleri görmek, bunları izaleye çalışmaktır. Umulur ki vakt-i seherde “*ihdina’s-sirât-ât-müstakîm*” isticâbet bulur, kul bir ehl-i velâyetin eteğine tutunur. Nitekim şu kadar kıtaat, “*Cenâb-ı Hak, seher vaktinde uyanıkların kalplerine tecelli eder*” meâlindedir. Hadîs-i Kudsîde gelir: “*Ey Dâvud! Bana karşı muhabbet iddiâsında bulunup da gece karanlığında uyuyanlar uyuyanlar yalancıdır. Zira her bir dost dostuyla تنها kaymayı sevmez mi?*” Seher hususunda ihtimam gerekir. Erbâb-ı irâdet seherde hiç olmazsa birkaç rek’at namaz kılar veya bir miktar tilâvet-i Kur’ân ederler.

Sadede gelelim. “**Peri**” dahi mürşîd-i kâmilidir. Velilerin periye teşbihi birkaç cihettendir. Evvelen, peri güzeldir. Hak Teâlâ, “*Allah (cc) Âdemi kendi sureti üzerine yarattı.*” Hadîs-i Şerifi mazmununca kendi güzelliğine mümüne olması için Allah dostlarının da yüzlerini güzel kıldı. Yani havvass-ı evliya-dan olanlarda hüsn sıfatı vardır ki yüzlerinin güzelliğidir. Bazıları, mürşîd-i hakîkinin hüsnü, sûrî değil bâtinîdir, dediler.

Sâniyen, periler harikulâde varlıklardır. İnsanların hâlini bilirler. Ekser, meşâyih dahi böyledir.

Sâlisen, periler dîdeden nihândır, baş gözüyle görülmezler. Allahü-teâlâ (cc) bazı kullarını kerâmet-i sûrî ile izhâr eyledi, bazılarını ise kerâmet-i mâneviyye ile gizledi. Bunlara “anfiyâ” derler. Hâdis’te gelir: “*Allah’a en sevgili olan kullar, Allah’tan korkan ve Allah’ın kendilerini insanlardan gizlediği kimselerdir. Onlar var olduklarında bilinmezler. Ortadan kaybolduklarında ise anılmazlar.*” Beyazıd-ı Bistâmî de buyurur ki “*Veliler Allah’ın gelinleri gibidir. O gelinlerin muharemâtta olan kimseler göremezler.*” Nitekim “**çıkageldi**” dediği, nâgehândan peyda olduğu işaretir; periler dahi böyledir.

Sâlik, tarîkın hâllerini bilen ve her hususta mükemmel olan mürşîdin merhamet kanadına iltica ettikde, mürîdin teslimiyyetle, mürşîdin de mürîde himmetle yönelmesi icap eder. “Himmet” bir teveccühtür ve dahi âdâbı vardır. Mürşîdin teveccühü ile sâlikin kalbimde mürşîdine karşı büyük bir muhabbet hâsıl olur. Eğer sûrî, eğer sırrî güzelliktendir. “**Aklımı başımdan aldı o peri**” dediği muhabbetin tesiridir. Mürşîdin irâdesine tam teslimiyet, muhabbet olmazsa olmaz.

“**Dedim-dedi**” mükâmelesi “sohbet”tir. Sohbet, mürşîdi kâmilin rûhundaki suâl olunsa ki, taleb-i Hakk derdine düşüp bi-karar olan mü’minin maksûduna erişmek için illa bir mürşîde intisâb zarûret midir? Cevap budur: Bilmediğin yola delilsiz gitme ki tehlike yerine düşmeyesin. Mürşîdsiz olan mürîd nefis ve şeytan elinde zebûn olur. Pes bir şeyh-i âgâh ve bir mürşîd-i râh gerektir ki tâlibleri yokluk tarîkinden varlık menziline götüre. Ve pîş-rev olup katâr-ı sâlikânın yularını yere alıp yede gide.

Kâinatta her mevcut, Hakk’ın bir sıfatına mazhardır. Evliyâullah öyle makbûl bir cevherden yaratmış ki Hakk’ın bütün sıfatlarına mazhar böyle başka mevcutlar yoktur. Mürşîdinin hüsn ü teveccühü ile muhabbet deryasına gark oluben aklını başından gideren sâlik, hâlinde neşet eden surûr ile “**sende buldum hâlis gevheri**” demektedir. “Cevher”, Fârisîde “gevher/guher” bir şeyin aslı, esası, mâyesi mânasıdır. Istilâh-ı sûriyyeyde “cism-i rahmanî tesmiye olunur. Mertebe mertebe akıl, nefis, tabiat, yani mi-zaç dahi birer cevherdir. Ancak letâfeti maddeden mücerret olması, ârazlarıyla bilinmesi hasebiyle daha ziyade insan rûhudur, ki nûrullahtır. Sözü gelişine bakıldığında manzûmede “gevher”e husûsen “safâ-yı

aşk mânası dahi hamledilse yeteridir. Safâ-yı aşk, maddi zevklerin cümlesinden ârî bir hâl ile aşk içre olmaktır. Kâinat yaradılmazdan evvel Bezm-i Elest'te vâki idi. Fe-emmâ bir cevherdir; kâinat onun ârazıdır.

İmdi “**buldum**” dediği “**hâlis gevher**” ya Elest meclisindeki “safâ-yı aşk”tır yahut bir mürşîd-i kâmilin gönül âyinesidir ki Hakk'ın tecellîgâhıdır. Cevherin hâlis olması âyinenin mücellâ olduğuna delâlet eder. Yahut mâsivâdan arınmış bir ruhtur; demek ki insân-ı kâmilidir.

Mürşîdin “**Yok yok**” dediği teennîdir, i'tidâle da'vettir. Kıymetli taş yahut madenler saf mıdır, değil midir, nasıl mihenk taşına sürülerek ta'yin edilirse, sâlikin “buldum” dediği gevher deöylece mehenge sürülmek gerekir.

Ger “sefâ-ı aşk” ise mürşîde muhabbetir: mecaz kesabesidir. Sulûkun başında nice haller vardır ki eğer tahayyürât, eğer tevehhümâtır, misâl-i gecr-i kâziptir. Aceleden imtina, muhabbette devam, hizmette ictihad gerektir; çetin iştir. Sâlik vahdete muttali oldukta “ilhad” çölüne düşer. Hunhârdır. İlhad, kemâle ulaştığı zannıyla şeriatı terktir. Bunu gerçekte “ibâhat” çölü gelir. Her bir şeyi mübâh saymak, câiz görmektir. Bu iki çölden selâmetle çıkar ise şeriatı tekrar ele geçirir, begenmeğe, kibirlenmeğe, herkesi ilm ü amelde aşağı görmeğe yönelir. Kimselerden söz ü nasihat almaz, irşad dâ'vâsın güder. Halkın meth ü senâsında ser-hoş gezer. “Ucb” çölüdür ki âkibet ki şirk batağıdır. Fe'fhem cidden!

“Buldum”, “erdim” vâveylâsın terk edip mürşîd-i kâmile teslimiyette sukût ile berdevam olmak evlâdır.

Ger “hâlis gevher”den murat “mürşîd-i kâmil” ise bunun dahi mehengi vardır: İstikamettir. Beyazıd-ı Bistâmi dedi ki, “*Bir adam seccadesin suya verse ve havada bağdaş kurup otursa ona taaccüp ve iltifat etmeyiniz. Emr ü nehiyde ve istikamette nasıl bulacağımıza bakınız.*” İstikamet talibi ol, kerâmetin tâlibi olma, denildi. Sahib-i istikamet odur ki akvâlda gıybeti, ef'âlde bid'ati terk; âmâlde fetreti ve ahvâlde hicapları nefy eder. Pes asıl kerâmet ve velîliğin nişânesi şeriat dairesinden taşra çıkmamak ve Muhammedî ahlâkla ahlâklanmaktır. Beyne'nnâs “şeyh” dedikte havada uçar, suda yürür pîr-i fânîler tasavvur edilir. Şeyh, bir mürşîd ve mürebbîdir ki seni bir kapıya davet eden kimse değildir. Bilakis seninle Allah (cc) arasındaki perdeyi kaldırandır. Seni hevâ vü hevesin hapsinden kurtarandır. Seni Mel'a'ya vardırandır. Şeyh dediğin, senin kalbinin aynasını cilâlayarak onu Hakk'ın nuruna mazhar kılandır. Ânınçün şeyh, nefsi emmârenin hevâsâtına ait sıfatlarla muttasıl olamaz. Sinsilik ve ri'yâsı yoktur. Mehenk budur. Bir sâdık mürid şeyhin iradesi altına girer, ona teslim olur ve onun edebiyi edeblenirse, şeyhin bâtınından bir nur, müridin bâtına intikâl eder. Bu himmettir. Kalpten kevnî tard eden ilâhî vâridâta “nur” derler. “**İşığın**” dediği bu nurdur; zâmiri mürşîdi işaret eder. “Tuttu”, “kapladı, doldurdu” demektir. Seherden sonra gün ağarıp her bir şeyi ayan ettiği gibi, şeyhinin himmetiyle kalbi nurlanan mürid de her bir şeyin hakikatini görür. Bu, kesrette vahdeti müşâhadedir. Böyle baktıkta cümle mevcûdatın ilâhî tecelliye mazhar olduğu sırrına erer. E'n-nûr, esmâ-yı hüsnâdadır, Allah'ın (cc) “Zâhir” ismi ile tecellîsine “nur” denir. Âlem-i şühût bunur ile doludur. “**Şu kevn ü mekânı tuttu ışığın**” mısraî, “himmetin nuruyla sürmelenen basar her nesnede sıfât-ı cemâliyyeyi seyrederek ki nezdinden âlem nurdan ibârettir” demektir.

“**Keşik**”, “keşkek” dahi derler, buğday ile eti ezip hamur eyleyerek üzerine tereyağı gezdirilmek suretiyle hazırlanan lezzetli bir yemektir. Tekyelerde nâdiren pişer idi. Esâsen mazhariyetten mecazdır. Nasıl “keşik” nâdiriyattan ise ve tekyedeki mu'tâd yemeklerin fevkinde ise böyle hâl ve makamlara mazhar olmak istendikte “nevetin beklemek” iktiza eder. “**Nöbetin bekleyen**” dediği tarîkın usûl ve erkânı harfiyyen gözetendir. Zira “*vüsûl, usûle riâyetledir*” denilmiştir. Nitekim aşağıda gelir, “Beklemeli o sultânın eşîğin / Günde yüz bin kerre yüzler sürmeli” dediği bu usûlün mühim bir cüz'üdür.

“**Sultan**” mürşîd-i kâmilidir. Mürid, hem mahabbetini hem de itaatini ifade için mürşîdine “sultan” der. “**Eşik**” mürşîdin dergâhıdır. “**Eşîği beklemek**” ve “**eşîge yüz sürmek**”, tevazu ile kendini bütün müridlerden aşağı görüp her daim hizmette ve minnette olmaktır. “Sebat”tır ki sulûk erkânındandır. Mücâhede-i nefsi ve ri'yâzet bir mürşîdin dergâhında senelerle emek ister. Terbiye ekserî hâl ile. Nitekim “eşik beklemek” evvelen “hizmet”tir. Hizmet üçtür. Halka hizmet, Hakk'a hizmet, kalbe riâyet. Sâniyen edebidir. “*Tevhid imânı, imân şeriatı, şariat dahi edebi mu'cibdir*” derler. Hülâsâsı, edep olmadıkta tevhid bulunmaz. Sâlisen sadâkattir, hilafsız vefâdır; müridin, muhâlefeti ve âsi olmayı kendine haram kılmasıdır. Râbian sabır temrînidir, ilâsın mihengidir. Cüneyd; “Sabır nedir” diye soruldukta “*Yüzü ekşitmeden mihneti katre katre içine sindirmendir*” dedi.

İmdi bunlar olmayacak riyâzet olmaz. Mütabaat-ı şeyh etmeyen bunların temrînin edemez bir kimse bu temrin ve terbiyeden geçmeyince fi'lmesel ağzıyla kuş tutsa, bend-i akla giriftâr olduğuyçün, evc-i ervâh-ı kudsiye ve bâlâ-yı melekût-ı esrâra pervâz edemez.

“**Karıştır kanı yaş ile**” sözü, “kanlı gözyaşı dök, ağla” demektir. Ağlamak kuvvetli sermâyedir. Bulut ağlamazsa çimen gülmez. Çocuk ağlamazsa süt cûşa gelmez. İnsan dediğin vatan-ı asliye olan ervâh-ı mücerrede âleminden nefyedilmiş bir gariptir. Vaktâ ki nefsinı bilir, gurbetini fark eyler; hicran ateşiyile yanıp gözlerinden yaşlar akıtır.

Ağlamak, maddeden tecerrüdün yollarındandır. Zâhirin necâseti sudan gider; bâtının necâseti göz-yaşından gayrısı yuyamaz. Sûfiyye teşbihlerindendir: Kim dört tekbirle üzerine namaza durmazsa, onun can yüzü hakîkî kibleye dönmüş olmaz. Aşk çeşmesinin suyu kanlı gözyaşıdır. Fenâ ve bekâ mertebelerine gelmeyen âşıkların, vuslata mâni olan mânevi kirlerden, ruhlarını, gözyaşı ve ciğer kanı ile temizlemeleri icap eder. Sâlik henüz “dost”a varamamıştır. “Dost” dediği Allah’tır (cc). Zira arada fenâ âleminin unsurları vardır. Bunları kanlı gözyaşı ile yok edildikte vuslat müyesser olacaktır.

“Yegâne dost olan Allah (cc) **hayâl ile düş ile bulunmaz**” dediğinin mânası budur. Hayâl ve düş âlem-i kesrettir, “âlem-i mülk”tür. Âlem-i mülk serâb u hayâl eyleyemez, edebe riâyette noksanı olur, söyledikleri makbûl değildir.

Fe-emma “hâl” kalbin, “hayâl” dimağın sıfatıdır. Dimağdan kurtulmadığın ifşâ eymeektir [aslına bakıla]. Eğer kesrettir, eğer sekerât yahut havâtırın hicâbıdır, sâlik râh-ı Hüdâ, gidişinden müştekîdir. Onu menzile yetirecek sür’atli bir vâsita lâzımdır; aşktır.

Lügâtte sarmaşık ta’bir olunan bir nev ağaca “aşk” derler. Ekseriya muntazam konak bahçelerinde bulunur. Bu ağaç her hangi mahalle sarılacak olursa orasını behemehâl kurutur. Bu sebepten nâmına “aşk” tesmiye kıldılar. Âşıkı cümle taallukât ve alâkalardan men eylediği hikmetine mebnîdir. Muhabbet “aşk”ın müterâdifi değildir. Belki muhabbetin nihâyeti “aşk”ın bidâyeti olur. Muhabbette sevgi mu’tedil iken aşkta ifrat üzeredir; insana mahsustur.

Tasavvufta mârifet makâmının hâllerinden bir hâldir, derler. Allah (cc) sevgili O’nu bilme derecesi kadardır. Mârifet kemâl hâlinde olur ise mahabbet de kemâlde olur. Mahabbetin kemâli “aşk”tır. Aşk atına süvâr olmak, kemâl-i ma’rifete nâil olmaktır. Ma’rifet makâmından suâl olunmaz; zira burada dil dönmez, hayâl kuşu pervâz eylemez.

Mahiyyeti sır olsa da sûfiyye, râh-ı aşkın mevcûdiyetin ikrâr ederler. Denilir ki sülûkta iki seyir vardır. Birisi “seyr-i ekvân”dır. Kendini bilmek, nefsinı yenmek, rûhunu keşfetmek, gönül âyinesin parlatmak gibi zühdî mertebelere tekâbül eder. Birisine dahi “seyr-i vâcib” derler, Seyr-i ekvânın mâverâsındadır. Yalnız riyâzet ve emsâli ile değil, zühdün de fevkinde “aşk” ile hâsıl olur. “**Binip aşk atına hemen sürmeli**”den murat belki “seyr-i vâcib”i taleptir.

Bir de Derviş Yûnus’un “Şerîat, tarîkât yoldur varana / Hakîkat meyvası andan içerü” dediği “hakîkat” vardır; Allâhü’l-âlem “aşk”tır. Meşâyih da Hak Teâlâ’ya îsal eden yolların usûlünün üç olduğuna kat’ılar hükmetmişlerdir. Birisi “tarîk-i ahyâr”dır. İbâdetleri yerine getirmekte kat’ edilir; pek uzundur. Birisi “tarîk-i ebrâr”dır. Bâtının tasfiye ve tezkiyesini, ahlâk-ı memdûhayı icap ettirir; hayli zamandır. Birisi dahi “tarîk-i settâr”dır. Şiddetli aşk ile mâsivâdan tecerrüd, gönül âyinesinde Allâh’ı (cc) müşâhanedir. Vehbîdir; fitneden imtina için setr edilmiştir. Gayet ince, ayakları kaydıran bir me’seledir.

Mâdem “*Nâse akılları miktarınca söyleyiniz*” denilmiştir. İş bu risâleyi hitâma erdirmenin vaktidir.

Vallâhü ‘alemu bi’s-sevâb.”